

Poreikis (angl. *need*) – individo būseną, nervinę psichinę įtampą, kurią sukelia jo egzistavimui būtinų dalykų stygius, trūkumas. Įtampa, emocinis nepasitenkinimas pašalinami tik patenkinus poreikį. Poreikis yra organizmo bet kokio aktyvumo, veiklos akstinas. Poreikiai paprastai skirstomi į biologinius ir socialinius (Psichologijos žodynas, 1993).

Homeostazė (angl. *homeostasis*) – paslanki kurios nors sistemos pusiausvyros būseną, kuri laikosi tol, kol sistema priešinasi tą pusiausvyrą trikdančioms išoriniams ir vidiniams veiksniams. Homeostazės sąvoka pirmąkart buvo pavartota fiziologijoje; ja buvo nusakytas organizmo vidaus terpės (kraujo, limfos) pastovumas ir jo pagrindinių fiziologinių funkcijų patvarumas. Tokias organizmo savybes lemia savireguliacijos mechanizmų veikimas (Psichologijos žodynas, 1993).

Poreikių hierarchija (angl. *hierarchy of needs*) – daugiapakopė asmenybės poreikių struktūra, kurioje poreikiai susiję subordinacijos ryšiais. Dažniausiai skiriami žemesnieji (biologiniai, fiziologiniai) ir aukštesnieji (socialiniai, dvasiniai) poreikiai (Psichologijos žodynas, 1993).

Motyvai (angl. *motives*) – veiklos stimulai, susiję su individo poreikių tenkinimu; individo aktyvumą skatinantys ir jo veiklos kryptį lemiantys aplinkos arba vidaus veiksniai; materialūs arba idealūs individo tikslai; individo veiksmų ir poelgių pasirinkimo priežastys, kurias pats individas suvokia (Psichologijos žodynas, 1993).

Instinktas (angl. *instinct*) – 1. Įgimtas polinkis reaguoti sąlyginai pastoviu atsaku į tam tikrą stimulą; 2. Bet kuris natūralus ir neabejotinai vidinis potraukis ar motyvacija, tokia kaip seksualinė, alkio ar savisaugos (Colman, 2009).

Saviveiksmingumas (angl. *self-efficacy*) – asmens įsitikinimai apie tai, kad jis gali sėkmingai atlikti veiklą ir pasiekti norimą rezultatą konkrečioje situacijoje. Tai bendras savo gebėjimų, efektyvumo, jėgos ar galios pasiekti norimų tikslų pojūtis (Corsini, 2002).

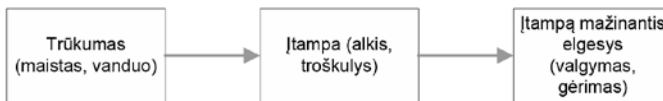
Toliau tekste terminas „stoka“ bus suprantamas ir analizuojamas kaip homeostazės nebuvimas ar poreikio nepatenkinimo būseną. Taip maisto stoka bus nagrinėjama kaip vieno iš biologinių poreikių, veikiančių pagal homeostazės principą, nepatenkinimas; ryšio su kitais žmonėmis stoka bus nagrinėjama kaip vieno iš socialinių poreikių nepatenkinimas; ontologinė stoka – kaip siekis patenkinti aukščiausius pažintinius poreikius.

2. Biologiniai poreikiai

Biologiniai, arba fiziologiniai, poreikiai yra įgimti. Jie kyla iš biologinio organizmo funkcionavimo ypatumų. Biologinių poreikių patenkinimas yra būtinas organiz-

mo gyvybės užtikrinimui. Kadangi žmonių organizmo veikimo principai yra tokie patys kaip ir kitų gyvūnų, ypač žinduolių, tai yra teigiama, kad žmonių ir gyvūnų biologiniai poreikiai yra tapatūs. Ir žmonėms, ir gyvūnams yra būtinas oras, vanduo, maistas, miegas ir kt.

Biologinių poreikių atsiradimas ir tenkinimas remiasi homeostazės principu, kurį fiziologiniam organizmo funkcionavimui paaiškinti suformulavo JAV fiziologas W. B. Cannonas (Cannon, 1932). Organizmas yra atvira sistema, siekianti vidinio balanso ir balanso su išore. Jeigu žmogaus ar gyvūno organizme atsiranda koks nors trūkumas ar perteklius, šis yra patiriamas kaip įtampa, ir organizmas siekia tą įtampą panaikinti. Biologinių poreikių tenkinimas yra suprantamas kaip įtampos mažinimas. Vieni iš pirmųjų įtampos mažinimo teorijos (angl. *drive-reduction theory*) kūrėjų buvo E. L. Thorndike'as ir C. L. Hullas (Corsini, 2002). Jie poreikius suprato kaip bet kokios veiklos būtiną sąlygą. Nesant poreikio, joks organizmas nebus aktyvus. Grafiškai įtampos mažinimo teorijos pavaizdavimas yra pateiktas 1 paveiksle.

1 pav. Įtampos mažinimo teorija

1 paveiksle yra pavaizduota priežastinė seka, kai organizme atsiradęs trūkumas sukelia įtampą, kuri savo ruožtu skatina tą įtampą siekiantį panaikinti elgesį. Homeostazės principu paremtas poreikių tenkinimo mechanizmas numato tam tikrus dėsningumus. Pavyzdžiui, kuo didesnis yra trūkumas, tuo stipresnė yra patiriama įtampa, tuo aktyviau žmogus siekia tą įtampą pašalinti. Taip pat reikia paminėti, kad biologiniai poreikiai yra objektyvūs ta prasme, kad su jais galima susieti tam tikrus fizinius ar biologinius parametrus (kūno temperatūra, cukraus kiekis kraujyje, skysčių kiekis organizme ir kt.). Nepatenkinus poreikio iškyla grėsmė individo biologiniam funkcionavimui, kitaip sakant, iškyla mirties grėsmė. Dėl šios fizinės poreikių prigimties jų patenkinimas yra būtinas, o nepatenkinimas gali būti tik laikinas, kuriantis vis didesnę įtampą. O štai sėkmingas įtampos sumažinimas yra lydimas teigiamų emocijų.

3. Socialiniai poreikiai

Skirtingai nuo biologinių poreikių, socialiniai poreikiai neturi tokių aiškių objektyvumo požymių. Įvairių autorių nuomonės dėl to, kiek įgimti yra šie poreikiai,

skiriasi, tačiau tai, kad jie yra didesne dalimi nulemti individo patirties, išmokimo, socializacijos proceso bei kitų individualių savybių, nekelia abejonių. Kitaip sakant, socialiniai poreikiai yra daugiau subjektyvūs arba inter-subjektyvūs. Ta pati situacija, tas pats ko nors trūkumas vienu asmenų gali būti suvokiamas kaip labai skausmingas, kitiems kaip visiškai bereikšmis. Poreikio stiprumas, aktualumas gali ženkliai priklausyti nuo atskiro individo subjektyvaus situacijos supratimo, nuo jo patirties, nuo jį supančios aplinkos ir kt. Kaip ir biologinių poreikių atveju, socialinių poreikių patenkinimas yra susijęs su jį lydinčiu pasitenkinimu. Tačiau dažnai tam tikrų socialinių poreikių patenkinimas stiprina tendenciją tuos poreikius tenkinti ateityje. Socialinių poreikių tenkinimas ar jų nepatenkinimas formuoja asmenybę, nukreipia jos vystymąsi daugiau ar mažiau pozityvia linkme.

Yra išskiriama daugybė socialinių/dvasinių poreikių, kurių patenkinimas yra svarbus asmens formavimuisi. Paminėsime kelis iš jų, dažniausiai minimų ir nagrinėjamų skirtingų psichologų teorijose. Pasiiekimų poreikis (angl. *need for achievement*) yra siekis atitikti meistriškumo standartus (Colman, 2009). Pritarimo poreikis (angl. *need for approval*) – siekis gauti aplinkinių pripažinimą ir priėmimą, dažniausiai yra svarbi savigarbos dalis. Viena iš šio poreikio pasireiškimo formų yra tendencija pateikti savo asmeninius samprotavimus ir nuostatas kaip atitinkančias socialiai „teisingas“ ar pageidaujamas pažiūras (Corsini, 2002). Afiliacijos poreikis (angl. *need for affiliation*) – socialinės motyvacijos forma, į kurią įeina siekis užmegzti artimus bendradarbiavimo santykius su kitais žmonėmis ir jausti dėl to pasitenkinimą, išlaikyti tuos santykius ir būti lojaliu draugu (Colman, 2009). Panašūs į pasiekimų ir afiliacijos poreikius yra pranašumo siekimas ir „socialinis interesas“ ar „bendrystės jausmas“ (vok. *Gemeinschaftsgefühl*), kurie buvo išskirti Alfredo Adlerio (2015) individualiosios psichologijos teorijoje. Vėliau Adlerio pažiūros buvo išplėtos, detalizuotos ir taikytos daugelio jo pasekėjų. Lew ir Bettner (1989) gana detalai aprašo, kaip keičiasi žmogaus elgesys, kai nėra patenkinami jo pagrindiniai socialiniai poreikiai, kai žmogus jaučia jų stoką. Pagal autores, tie poreikiai yra 1) jaustis susijusiam su kitais žmonėmis (angl. *connect*), būti bendruomenės dalimi ir žinoti savo vietą joje; 2) jaustis galinčiam (angl. *capable*) ir kompetentingam, pasitikinčiam savo jėgomis; 3) jaustis vertinamam (angl. *count*), prisidedančiu prie veiklos rezultatų, reikšmingu ir vertingu; 4) jaustis drąsiam (angl. *courage*) susidūrus su gyvenimo sunkumais. Kai nėra patenkinamas susisiejiimo poreikis, žmogus tampa jautrus kitų poveikiui (pvz., pastaboms), nes jaučiasi nesaugiai. Kai subjektyviai jaučiama kompetencijos (galėjimo) stoka, žmogus stengiasi kontroliuoti kitus arba tampa įžūlus, siekdamas įrodyti savo galią, gali ypatingai siekti valdžios. Kai trūksta vertinimo, žmogus

gali kerštauti, „duoti atgal“, kad kiti irgi pasijaustų nevertingi, arba atvirksčiai, stengtis visaip parodyti savo skausmą, kad per kitų užuojautą pajustų vertinimą. Kai pritrūksta drąsos, žmogus jaučiasi pralaimėjęs ir beviltiškai, todėl pasiduoda ir vengia bet kokių santykių ar įvykių.

Biologiniai ir socialiniai poreikiai gali persidengti, t. y. tam tikras individo elgesys gali tenkinti ir biologinius, ir socialinius poreikius. Kaip pavyzdį galima pateikti biologinį troškulio poreikį. Jam patenkinti reikalingas paprastas vanduo, kurį galima gauti atsukus vandens čiaupą. Tačiau individas gali pasirinkti numalšinti troškulį brangiu mineraliniu vandeniu restorane, pasirinkdamas staliuką prie vitrininio lango, pro kurį jis bus matomas visų praeivių. Šiuo atveju taip pat gali būti tenkinami ir tokie socialiniai poreikiai kaip dėmesio, pranašumo ar kt. Analogiškai gali būti suprantamas ir noras dėvėti tik prabangius tam tikros firmos drabužius. Biologiniam šilumos poreikiui patenkinti reikalingas tik funkcionalumas – šilumos išlaikymas. Tačiau individui ne šis drabužio aspektas gali būti svarbiausias.

4. Aukštesnių ir žemesnių poreikių samprata pagrindinių psichologijos krypčių teorijose

Toliau apžvelgsime, kaip pagrindinėse psichologijos krypčių teorijose yra suprantami žmogaus poreikiai, jų kilmė bei struktūra, kaip jie yra vertinami moraliniu aspektu, taip pat ir tai, kokios yra poreikio atidėjimo ar nepatenkinimo pasekmės.

4.1. Psichoanalitinis požiūris

Aiškindamos žmogaus poreikius nemažai teorijų remiasi homeostazės principu. Tai pasakytina ir apie pirmąją išbaigtą S. Freudo asmenybės teoriją – psichoanalizę. Filosofinės psichoanalizės šaknys iš dalies glūdi britų empiristo T. Hobbeso idėjose. T. Hobbeso požiūriu, žmogui yra būdingas savanaudiškumas ir malonumų siekis. Tam, kad žmogus galėtų gyventi visuomenėje ir bendradarbiauti su aplinkiniais, jis turi būti sutramdytas, apvaldytas, jo prigimtiniai poreikiai turi būti slopinami. S. Freudo teorijoje taip pat remiamasi hedonistiniu žmogaus aiškiniu. Žmogus turi du pagrindinius instinktus, Eros (seksualinį, Libido) ir Thanatos (mirties, agresijos), graikų kalba reiškiančius Meilę ir Mirtį. Šie instinktai pasireiškia malonumo ir agresijos poreikiu. Moraliniu požiūriu, šie instinktai yra nepriimtini, socialinė aplinka, visuomenė neleidžia jų tenkinti natūraliausiu gyvūnams būdingu būdu. Psichoanalizės teorijoje svarbią vietą užima Libido – žmogaus psichinė energija, kurios pagrindą sudaro lytinio pobūdžio gyvybinis instinktas,

siekias pasitenkinimo (Psichologijos žodynas, 1993). Libido yra suvokiamas kaip seksualinis instinktas plačiąja prasme. Bet koks pasitenkinimas S. Freudo teorijoje yra suprantamas kaip seksualinio pasitenkinimo atmaina. Skirtingais žmogaus amžiaus tarpsniais Libido energija yra nukreipta į skirtingas kūno vietas, erogenines zonas. Erogeninės zonos dominavimas tam tikrame amžiuje tapo S. Freudo raidos periodizacijos pagrindu. Taip pirmaisiais 18 mėnesių pasitenkinimas yra susijęs su burnos zona (oralinė stadija), vėliau iki 3 metų pasitenkinimas yra susijęs su tuštinimusi (analinė stadija), 3-6 metų amžiuje erogeninė zona tampa lytiniai organai (falinė stadija), nuo 6 iki lytinio brendimo visuomenė Libido slopina mokymo ir auklėjimo institucijų pagalba (latentinė stadija), ir prasidėjus lytiniam brendimui, pagrindinis pasitenkinimas yra susijęs su reprodukcinę organų dirginimu (genitalinė stadija). Viso individo vystymosi metu Libido tenkinimas yra ribojamas aplinkos (šeimos, visuomenės), todėl kiekvienam žmogui tenka patirti konfliktą tarp savo poreikio tenkinimo ir socialinių normų. Šis išorinis konfliktas virsta vidiniu ir tampa neatsiejama asmenybės dalimi (Drew, 2000).

Klasikinėje S. Freudo teorijoje poreikiai būtinai turi būti patenkinti, tačiau jų patenkinimo forma gali varijuoti nuo socialiai priimtinos iki visiškai nepriimtinos. Savo teorijoje S. Freudas naudoja mechanistinę garo katilo analogiją. Nepatenkinto instinkto sukelta įtampa kyla ir, pasiekus tam tikrą kritinę ribą, „garo katilas sprogs“, t. y. prarandama elgesio kontrolė ir individas siekia poreikio patenkinimo, neatsižvelgdamas į tai, kiek priimtinas poreikio tenkinimo būdas socialiniu požiūriu. Kadangi instinktai turi būti patenkinti, o tiesioginis jų tenkinimas nėra priimtinas visuomenės požiūriu, tai instinktų energija žmogaus vystymosi eigoje yra transformuojama. Priimtinas Libido ir agresijos instinktų tenkinimo būdas, kai seksualinio potraukio energija yra transformuojama ir nukreipiama į darbą, meną ar kokią kitą visuomeninio gyvenimo sritį, yra vadinama sublimacija ir yra prisitaikymo visuomenėje sąlyga (Freud, 2014).

Reikia pasakyti, kad instinktų tenkinimo ypatumai santykyje su aplinka turi skirtingą svarbą įvairiais amžiaus tarpsniais. Psichoanalizėje labai akcentuojama ankstyvojo vystymosi ypatumų svarba tolesnei individo raidai. Nepakankamas ar netinkamas poreikių patenkinimas ankstyvame amžiuje tampa rimtų patologijų, griaušančių psichinės sveikatos pamatus, pagrindu. Šias S. Freudo idėjas rutuliojo E. Eriksonas savo epigenetinėje asmenybės raidos teorijoje (Erikson, 1994; Hopkins, 2000) bei J. Bowlby prieraišumo teorijoje (Bowlby, 1982). Taip pirmaisiais metais esant nepakankamam kontaktui su motina, gali formotis pamatinis nesaugumas (E. Eriksono teorijoje) ar nesaugus prieraišumas (J. Bowlby teorijoje), kurie pasireiškia kaip užštrintas poreikis užsitikrinti saugią aplinką ir tarpasme-

ninių santykių kontrolę. Antrais trečiais metais kartu su atsiradusiomis galimybėmis ir poreikiu judėti ir tyrinėti aplinką, veikiant aplinkos ribojimams formuojasi individo savarankiškumo pojūtis ar abejojimas savimi. Poreikio nepatenkinimo pasekmės išlieka likusį gyvenimą. Kiekviename amžiaus tarpsnyje sąveikoje tarp individo poreikių ir aplinkos poveikio sprendžiamos specifinės dilemos, tačiau poreikio nepatenkinimo pasekmės ankstyvame periode turi didžiausią įtaką tolesnei žmogaus raidai ir psichologinei sveikatai bei lemia jo reakcijas frustruojančiose situacijose, kai nėra galimybių patenkinti aktualių poreikių.

Psichoanalizės teorija taip pat kalba apie psichikos gynybos mechanizmus, kurie siekia apsaugoti psichiką nuo nemalonių patirčių (Freud, 1961). Negalėdamas priimti realios sudėtingos situacijos žmogus iškreipia realybę paversdamas ją labiau priimtina. Tam naudojami tokie gynybos mechanizmai kaip išstūmimas, neigimas, projekcija, regresija, racionalizacija, atvirkštinis reagavimas ir kt. Kuo stipriau yra pažeista asmenybė, kuo ankstesnis vystymosi sutrikimas, tuo primityvesni, mažiau brandūs gynybos mechanizmai yra naudojami, tuo labiau yra iškraipoma realybė (Vailant, 2000). Taip žmogus, kuris patiria nesėkmę bandydamas patenkinti savo pasiekimų poreikį, gali naudoti primityvų gynybos mechanizmą regresiją (užsimiršti alkoholinės intoksikacijos būdu) arba kiek brandesnę mechanizmą perkėlimą (apkaltinti savo situoktinių/ę dėl savo nesėkmės) ar racionalizaciją (įtikinti save ir kitus tuo, kad poreikis nėra svarbus). Kaip racionalizacijos mechanizmo pavyzdį galima pateikti Ezopo pasakėčią „Lapė ir vynuogės“. Joje nesėkmingos lapės pastangos paskanauti sultingų vynuogių baigiasi tų vynuogių nuvertinimu.

Na ir bene svarbiausias psichoanalizės pabrėžiamas dėsningumas yra žmogaus nesąmoningumas bei determinuotumas (Freud, 2014). Didžioji dalis žmogaus elgesį, mąstymą bei emocijas nulemiančių veiksnių yra neprieinama individo sąmonei. Kaip ir T. Hobesso sampratoje, žmogus gyvena turėdamas pasirinkimo iliuziją. Jam atrodo, jog jis renkasi tam tikrą elgesį, renkasi, kaip patenkinti vieną ir kitą poreikį, tačiau iš tiesų jo pasirinkimai yra nulemti jo patirties ir vidinių konfliktų, glūdinčių jo sąmoneje. Patirdamas kokio nors poreikio patenkinimo būtinybę, žmogus elgiasi sau įprastais būdais, išgyvena jam įprastas emocijas, supranta situaciją jam įprastu būdu, tačiau neturi galimybės suprasti šių savo reakcijų priežasčių. Tik šių sąmoninių priežasčių įsisąmoninimas, gebėjimas suprasti, kaip susiformavo konkretus poreikis ir jo tenkinimo būdas, suteikia žmogui šiek tiek laisvės nuo pasikartojančių jam būdingų emocijų ir elgesio šablonų.

Apibendrinant S. Freudą mintis, galima sakyti, jog poreikiai (psichoanalizės terminologijoje instinktai) būtinai turi būti tenkinami. Poreikių nepatenkinimas

gali sukelti įvairias patologijas, psichinius sutrikimus. Tačiau taip pat tiesioginis poreikių tenkinimas nėra prisitaikymo visuomenėje požymis. Žmogus balansuoja tarp būtybės patenkinti savo poreikius ir būtybės tai daryti tik toje kultūroje priimtinais būdais. Taigi psichoanalizės teorijoje žmogus gyvena pastoviam vidiniame konflikte, ir šis yra prisitaikymo visuomenėje ir pagrindas, ir pasekmė. Taip pat reikia pabrėžti tai, kad poreikių nepatenkinimas skirtingais raidos laikotarpiais turi skirtingas pasekmes. Kuo ankstesnis vystymosi laikotarpis, tuo svarbesnė yra poreikio patenkinimo ar nepatenkinimo įtaka individo raidai.

Psichoanalizės požiūriu, socialiniai poreikiai yra išvestiniai, jie yra suprantami kaip dviejų pagrindinių instinktų sublimacijos rezultatas. Kiekvienas konkretus socialinis poreikis yra sublimuotas seksualinis arba agresijos instinktas. Žmonės, siekdami valdžios, meistriškumo, bendravimo ir kitų socialinių poreikių patenkinimo, iš tiesų tenkina pirminius du instinktus. Psichoanalizės teorijoje žmogus nėra matomas kaip galintis rinktis, kaip savo veiksmų subjektas. Žmogus yra instinktų ir socialinės aplinkos produktas, dažniausiai negalintis pasirinkti savo poreikių tenkinimo būdo ar laiko. Šiek tiek laisvės žmogui gali suteikti didesnis savęs supratimas, savo vidinių konfliktų įsisąmoninimas.

4.2. Elgesio išmokimo teorijų požiūris

Elgesio išmokimo arba bihevizorizmo teorijų (angl. *behaviourism*) šaknys didele dalimi slypi XVII amžiaus britų filosofo J. Locke'o empiristinėje filosofijoje, kurioje teigiama, jog žmogus iš esmės yra išorinės įtakos, aplinkos produktas. J. Locke'as teigė, jog žmonės, vos gimę, yra tarsi švarus lapas (lot. *tabula rasa*), tuo pačiu visos jų žinios, elgesys yra formuojamas jutimų pagalba kuriamo patyrimo. XX amžiaus pradžioje formalus bihevizorizmo pradininkas J. Watsonas besąlygiškai priėmė ir atkartojęs šias J. Locke'o suformuluotas idėjas (Watson, 2004).

Kaip ir psichoanalizė, bihevizorizmas neatmeta homeostazės principo poreikių kilimo bei tenkinimo procese. Žmogaus ar bet kurios kitos gyvos būtybės aktyvumas yra skatinamas biologinių poreikių ar pagrindinių instinktų. Bihevizorizmas besąlygiškai remiasi ir pozityvistine filosofija, t. y. atmetamos bet kokios spekuliacijos apie negalimus stebėti intrapsichinius procesus, orientuojamasi tik į galimą išoriškai stebėti elgesį bei jo kitimą (Watson, 2004). Poreikių tenkinimo kontekste bihevizoristinės psichologijos teorijos nagrinėja su poreikių patenkinimu susijusio elgesio formavimąsi. Toliau pateiksime svarbiausių elgesio teorijų idėjas, susijusias su poreikius tenkinančiu elgesiu.

Viena pirmųjų elgesio išmokimo teorijų yra klasikinio sąlygojimo teorija, kurios pradininkais laikomas rusų fiziologas I. Pavlovas (Windholz, 2000). Kaip ir psichoanalitinėje teorijoje, klasikinio sąlygojimo teorijoje socialiniai poreikiai yra išvestiniai iš biologinių poreikių, tačiau jų formavimosi mechanizmas yra pagrįstas ne sublimacijos, o asociacinio išmokimo principais (LoLordo, 2000). Nuo pat gimimo žmogaus biologinių poreikių tenkinimas priklauso nuo jų supančių kitų žmonių, nuo aplinkos. Būdamas vienas kūdikis negali išgyventi. Kiekvieną kartą motinai maitinant kūdikį, rūpinantis juo, sotumo ir komforto jausmas yra siejamas su motinos atvaizdu, jos kvapu, balsu ir kt. Taip motina ir viskas, kas su ja yra susiję, tampa svarbiu stimulu, sukeliančiu malonias emocijas. Motinos buvimas šalia tampa svarbus vaikui, nepriklausomai nuo to, ar ji tuo momentu jį maitina ar ne. Tokiu pačiu būdu dauguma reikšmės neturinčių stimulų gali tapti svarbiais, gali atsirasti poreikis jų siekti. Akivaizdžiausias pavyzdys yra pinigai. Jie yra vertintini todėl, kad jų pagalba galima patenkinti daugelį žmogaus poreikių (ir biologinių, ir socialinių), tačiau pinigai tampa reikšmingi tik tada, kai yra išmokstama, kad jie yra susiję su poreikių patenkinimu. Klasikinio sąlygojimo teorijoje kiekvienam atskiram žmogui gali būti svarbūs skirtingi dalykai (pinigai, valdžia, santykiai), kadangi būtent jie buvo siejami su kitais svarbiais gyvybiniais poreikiais. Kiekvieno žmogaus unikali patirtis nulemia tai, kokie socialiniai poreikiai jam yra aktualūs, pavyzdžiui, kai vaikas nori saldainio, jis gali pabandyti jį atimti – jeigu pavyksta, formuojasi galios poreikis, jeigu nepavyksta – gali bandyti papirkinėti – formuojasi pinigų poreikis; arba gali bandyti susidraugauti – formuojasi santykių poreikis.

Kitoje didžiojoje B. F. Skinnerio operantinio sąlygojimo (angl. *operant conditioning*) teorijoje remiamasi E. Thorndike'o suformuluotu „Efekto dėsnium“ (Thorndike, 1932). Efekto dėsnis teigia, kad tam tikro specifinio elgesio pasireiškimo tikimybė mažėja arba didėja priklausomai nuo to, kokias pasekmes, malonias ar nemalonias, tas elgesys atneša. Malonios ir nemalonios pasekmės yra susijusios su poreikių patenkinimu ar nepatenkinimu. Operantinio sąlygojimo teorijos autorius B. F. Skinneris savo eksperimentiniuose tyrimuose ne tik įrodė E. Thorndike'o idėjų teisingumą, bet ir įvedė naujus elgesio formavimuisi įtakos turinčius veiksnius, tokius kaip pastiprinimų/bausmių santykis (kaip dažnai ir kokia tvarka yra naudojami pastiprinimai/bausmės) ar intervalas (laiko tarpas tarp elgesio ir pastiprinimo/bausmės) (Skinner, 1974). Nors E. Thorndike'o ir B. Skinnerio idėjos yra įrodytos eksperimentiniais tyrimais su gyvūnais, tačiau atrasti dėsnin-gumai sąlyginai sėkmingai yra taikomi aiškinant ir formuojant žmonių elgesį.

Operantinio sąlygojimo teorijoje koks nors trūkumas nėra būtina sąlyga gyvūno ar žmogaus elgesio aktyvumui kilti. Gyvoms būtybėms yra būdingas spontaniškas aktyvumas, tačiau tam tikras elgesys sukelia malonias pasekmes (yra lydimas pastiprinimų), o kitas elgesys sukelia nemalonių padarinių (yra lydimas bausmių). Pastiprinimas gali būti suprantamas kaip poreikių patenkinimas, o viena iš bausmės rūšių yra poreikių nepatenkinimas ar diskomfortą keliantis stimulus. Pastiprintas elgesys įsitvirtina, t. y. pasireiškia dažniau, o baudžiamas elgesys nyksta, t. y. pasireiškia rečiau. Labai svarbus yra laiko tarpas tarp elgesio ir po jo sekančio pastiprinimo ar bausmės. Kuo laiko tarpas yra trumpesnis, tuo pastiprinimo ar bausmės įtaka elgesio formavimuisi yra didesnė (Skinner, 1974). Kaip šio dėsningumo pavyzdį galima pateikti gana menką neigiamų psichoaktyvių medžiagų vartojimo pasekmių ir tų medžiagų vartojimo dažnumo ar kiekio ryšį. Pavartojus, pavyzdžiui, alkoholio, iš pradžių yra patiriamas atsipalaidavimas, užsimiršimas (operantinio sąlygojimo terminais kalbant – pastiprinimas), ir tik gerokai vėliau – pagirios, problemos šeimoje, darbe (bausmės). Kadangi neigiami padariniai yra patiriami gerokai vėliau negu teigiami, tai probleminis elgesys ir toliau yra kartojamas, jis įsitvirtina.

Remdamasis eksperimentinių tyrimų su gyvūnais rezultatais B. Skinneris kritikavo daugelį visuomeninės santvarkos (ypač daug dėmesio buvo skirta švietimo sistemai) aspektų (Skinner, 2006). Remiantis jo samprotavimais, labai dažnai visuomenė formuoja netinkamą atskirų jos narių elgesį, nepadedantį savarankiškai patenkinti savo poreikių. Taip susidurdamas su finansinėmis problemomis asmuo turi daug įvairių pasirinkimų, vienas kurių yra siekti valstybės paramos, pašalpos. Jeigu parama yra suteikiama, toks individo elgesys (pašalpos prašymas) yra pastiprinamas, jis įsitvirtina, asmuo ir toliau bus linkęs spręsti savo finansines problemas tuo pačiu lengviausiu būdu. Suteikdama paramą valstybė moko kiekvieną ją gaunantį individą tenkinti savo poreikius nedirbant, neprisidedant prie savo ir kitų gerovės. Operantinio sąlygojimo teorijos požiūriu parama turėtų būti skiriama po tam tikro pageidaujamo elgesio, o ne po prašymo paramai pateikimo. Pageidaujamas elgesys galėtų būti apibrėžtas valstybės, tai galėtų būti mokymasis ar visuomenei naudingas darbas. Tokiu būdu būtų formuojamas kitoks, labiau pageidaujamas poreikius patenkinantis individo elgesys.

E. Thorndike'as ir B. Skinneris įrodė, kad pastiprinimai yra veiksmingesni už bausmes, todėl jie daugiausiai ir turi būti naudojami formuojant elgesį. Jų idėjas pratęsė M. Seligmanas savo suformuluotoje ir empiriškai patikrintoje išmokto bei jėgiškumo teorijoje, kuri taip pat pradinėje stadijoje buvo tikrinama eksperimentuojant su gyvūnais (Seligman, 1975). M. Seligmanas bandė paaiškinti depresija

sergančių žmonių nenorą imtis aktyvių veiksmų, gerinant savo gyvenimo situaciją, sveikatos būklę. M. Seligmanas priėjo prie išvados, kad žmogus ar gyvūnas, atsідūręs nepalankioje situacijoje, patirdamas vieną ar kitą poreikį, siekia jį panaikinti, tačiau pasikartojančios nesėkmės bandant tą poreikį patenkinti įtvirtina tendenciją nedėti pastangų situacijai pagerinti. Net ir atsiradus galimybei pakeisti situaciją į geresnę, patenkinti aktualius poreikius, individas gali to nedaryti, kadangi neturi sėkmingos analogišku poreikių patenkinimo patirties. Išmokto bejėgiškumo panaikinimas yra ilgalaikis ir sudėtingas individo permokymo procesas, kurio metu turėtų būti keliamos nedidelės įveikiamos kliūtys bei jas lydėti turi nuolatinis ir savalaikis pastiprinimas.

Nors elgesio išmokimo teorijos ir stengėsi neįtraukti į savo teorinius modelius pažintinių procesų (dėmesio, atminties, mąstymo ir kt.), tačiau 1963 metais operantinio sąlygojimo teoriją praplėčia A. Bandura savo socialinio išmokimo (angl. *social learning*) teorijoje (Bandura & Walters, 1965). Vienas pagrindinių A. Banduros socialinio išmokimo teorijos postulatų yra tas, kad dauguma žmogaus elgesio randasi ir formuojasi stebint ir imituojant kitų žmonių elgesį, atkartojant elgesio modelius, imituojant. Be to, individuali bausmių ar pastiprinimų patirtis nėra būtina sąlyga elgesiui įsitvirtinti ar išnykti, kaip yra teigiama operantinio sąlygojimo teorijoje. Stebėdami kitų žmonių elgesį ir po jų vykšiančius pastiprinimus ar bausmes žmonės pradeda kartoti modelio pastiprintą elgesį ir rečiau atkartoja nubaustą elgesį (Bandura & Walters, 1965). A. Banduros teorinės prielaidos buvo patvirtintos daugeliu eksperimentų, o socialinio išmokimo teorija aiškinamas ne tik elementaraus elgesio, bet ir emocijų, nuostatų, lyties tapatumo ir kt. formavimasis. Socialinio išmokimo teorija taip pat paaiškina ir poreikių formavimosi bei jų tenkinimo būdo ar reakcijos į poreikių nepatenkinimą išmokimą. Dauguma socialinių poreikių susiformuoja būtent kitų žmonių stebėjimo būdu. Stebint kitus žmones, siekiančius tam tikro tikslo (išsilavinimo, sporto laimėjimų, materialinės gerovės ir kt.), formuojasi analogiški poreikiai. Stebint tai, kaip siekdami savo tikslų elgiasi aplinkiniai ir kaip jie elgiasi, patenkina ar nepatenkina savo poreikius, formuojasi galimų elgesio būdų arsenalas. Socialinio išmokimo teorijos iškelė žiniasklaidoje pateikiamos informacijos įtakos žmonių, o ypač vaikų, elgesiui, svarbą. Televizijoje ar internete pateikiamas prabangaus gyvenimo būdas gali skatinti norėti gyventi prabangiai, sukurti nepasitenkinimą dabartine savo situacija. Agresyvaus, kriminalinio elgesio, kaip būdo tokiems poreikiams patenkinti, vaizdavimas taip pat gali paskatinti tokio elgesio naudojimą, ypač jeigu yra vaizduojamos teigiamos, malonios individui tokio elgesio pasekmės (pastiprinimai).

4.3. Kognityvinės ir socialinės psichologijos teorijų požiūris

Socialinė psichologija yra psichologijos šaka, tyrinėjanti psichikos reiškinius, pasireiškiančius žmonėms bendraujant ir sąveikaujant organizuotuose ir neorganizuotose grupėse (Psichologijos žodynas, 1993). Socialinės psichologijos teorijos labai dažnai remiasi kognityvinės psichologijos dėsniniais. Kognityvinė psichologija yra psichologijos kryptis, tyrinėjanti pažintinių procesų, tokių kaip suvokimas, atmintis, mokymasis, mąstymas ar planavimas funkcionavimą. Kognityvinės ir socialinės psichologijos teorijos paaiškina socialinių poreikių kilmę bei asmens reakcijas į poreikių patenkinimą ar nepatenkinimą. Jose daugiausiai dėmesio yra skiriama pasiekimų poreikiui (Graham & Weiner, 1996), kuris yra glaudžiai susijęs su aukštos savigarbos poreikiu, kartais įvardijamu esminiu žmogaus poreikiu (Gollwitzer & Oettingen, 2002). Kognityvinės motyvacijos teorijos atkreipia dėmesį į tai, kad žmogaus motyvacijai imtis vienos ar kitos veiklos, siekti vieno ar kitų tikslų, tenkinti vieną ar kitą poreikį lemiamos įtakos gali turėti pažintiniai veiksniai, t. y., kaip asmuo vertina save ir jį supančią aplinką. Toliau nagrinėsime keletą pažintinių procesų, tokių kaip socialinis palyginimas, atribucijos, saviveiksmingumas, vaidmenį tenkinant socialinius poreikius.

Socialinėje psichologijoje žmogus yra suvokiamas santykyje su kitais žmonėmis, grupėmis žmonių, ir jam yra būdinga tendencija ieškoti palyginimo kriterijų socialinėje aplinkoje. JAV psichologas L. Festingeris 1957 metais suformulavo pagrindinius socialinio palyginimo teorijos metmenis, ir vėliau kelis dešimtmečius ši teorija buvo plėtojama, tikrinama bei tobulinama (Festinger, 1967; Aronson, 2000). Pagal L. Festingerio socialinio palyginimo teoriją žmonės turi poreikį įvertinti savo gebėjimus, veiksmus, ir tais atvejais, kai jie stokoja aiškių kriterijų, jie stengiasi lyginti save su aplinkiniais. L. Festingerio teorija buvo išplėtota, daugiausiai tyrimų buvo skirta individų palyginimo grupių pasirinkimams (Wood, 2000). Tyrimų rezultatai atskleidžia, kad palyginimo kriterijus gali nulemti kokio nors poreikio aktualumą, individo emocinę būseną, pasitenkinimą gyvenimu ir kt. Socialinio poreikio pobūdis ir stiprumas gali priklausyti nuo to, kokie palyginimo kriterijai yra naudojami. Jeigu palyginimui yra naudojami asmenys, kurių padėtis yra geresnė, pranašesnė negu individo, tada individas patiria įtampą ir diskomfortą, atsiranda siekis pagerinti savo situaciją. Jeigu nepavyksta pagerinti savo padėties, tokio pobūdžio palyginimai gali mažinti individo savigarbą, sukelti nemalonias emocijas. Tačiau taip pat reikia pasakyti, kad esant nepalankiai situacijai, individai stengiasi pasirinkti tokius palyginimo kriterijus, kad patiriamas diskomfortas būtų sumažintas. Taigi socialinių poreikių patenkinimas ar nepatenkinimas

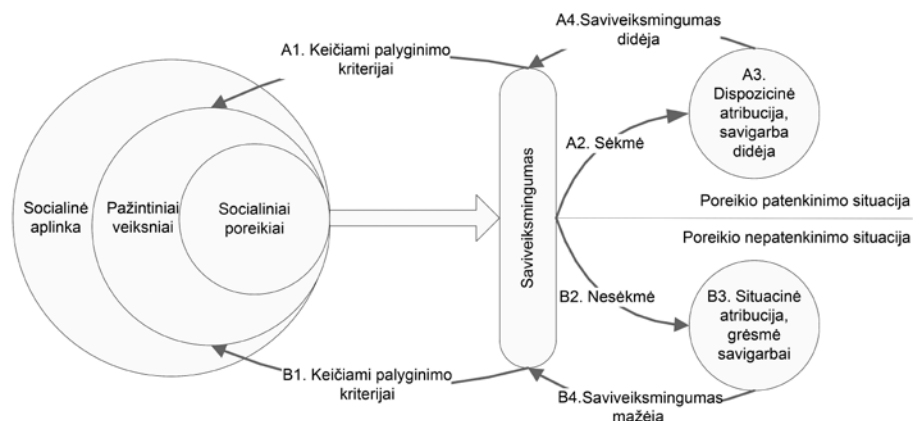
socialinio palyginimo kontekste gali turėti labai didelę įtaką individo savigarbai, kurios išsaugojimas yra labai svarbus motyvas. Taip pat socialinio palyginimo teorijos pagalba galima paaiškinti, kodėl nerandama stipraus ryšio tarp pragyvenimo lygio kilimo ir pasitenkinimo gyvenimu (Guyen & Sørensen, 2012). Jeigu kylant gyvenimo kokybei ta pačia kryptimi, keičiasi ir palyginimo standartai, tokiu atveju pasitenkinimas gyvenimu gali nesikeisti, o kai kuriais atvejais ir mažėti.

Socialiniai poreikiai taip pat gali būti konformizmo, kurio tyrimus 1951 metais pradėjo S. Aschas, rezultatas. Žmonės, nenorėdami išsiskirti iš kitų, siekia priderinti savo nuomonę prie daugumos (Asch, 1956). Taip vyraujantis aplinkui esančių žmonių elgesys (pvz., kasmetinės atostogos slidinėjant kalnuose) subjektyviai gali būti jaučiamas kaip spaudimas daryti tą patį. Na, o remiantis L. Festingerio pažintinio disonanso teorija, pasirinktas elgesys yra sustiprinamas naujais įsitikinimais, kad elgesys yra teisingas, naudingas, reikalingas, atitinkantis poreikius (Elliot & Devine, 1994). Tokiu būdu individo elgesys gali formuoti socialinį poreikį, kurio patenkinimui tas elgesys yra reikalingas.

Atribucijos teorijos, kurioms pradžia davė F. Heideris 1958 metais, pateikia paaiškinimą apie tai, kaip žmogus interpretuoja kitų žmonių ir savo elgesį, rezultato pasiekimą ar nepasiekimą, kuris taip pat gali būti ir poreikio patenkinimas ar nepatenkinimas (Jones, 1976). Viena pagrindinių elgesio interpretavimo dimensijų yra kauzališkumas, t. y. savo ar kito žmogaus elgesio aiškinimas jį nulėmusių priežasčių pagalba. Poreikis ieškoti priežastinio paaiškinimo yra viena dažniausiai akcentuojamų pažintinių savybių. Yra dvi pagrindinės atribucijos (interpretavimo būdai): dispozicinė ir situacinė. Elgesį ir to elgesio pasekmes galima aiškinti kaip individo pastovių charakterio savybių rezultatą, tai bus dispozicinė atribucija. Tačiau tą patį galima aiškinti ir kaip palankiai ar nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių rezultatą. Tai bus situacinė atribucija. Egzistuoja tendencija skirtingai aiškinti savo ir kitų žmonių sėkmę ir nesėkmę, kuri pasireiškia palankumu sau (Weary, Reich, 2000). Asmuo savo aukštus pasiekimus darbe bus linkęs aiškinti kaip asmeninių savybių ir pastangų rezultatą, o kito žmogaus – kaip įvairių išorinių aplinkybių rezultatą. Atvirkščiai yra nesėkmės, kuri gali būti ir nepatenkintas poreikis, atvejais. Savo nesėkmės žmonės yra linkę priskirti išorinėms aplinkybėms ar kitų priešiškų žmonių ar jų grupių veiklai, tuo pačiu yra apsaugoma asmens savigarba. Tai, kokios atribucijos (dispozicinės ar situacinės) bus naudojamos, gali priklausyti nuo to, ar poreikis buvo patenkintas, ar ne.

Vienas iš svarbių ir labai išsamiai nagrinėtų pažintinių žmogaus elgesį reguliuojančių veiksnių yra A. Bandura išskirtas saviveiksmingumas (Bandura, 1986, 1997). A. Bandura pabrėžė, jog asmens viena ar kitą elgesį didele dalimi nulemia

to asmens įsitikinimai apie tos veiklos atlikimo sėkmingumą. Esant aukštam saviveiksmingumui, įsitikinimui, kad galės sėkmingai atlikti tam tikrą veiksmą, patenkinti poreikį tam tikru būdu, tas veiksmas ir bus atliekamas; esant žemam saviveiksmingumui – veiksmas nebus atliekamas. Tačiau elgesio pasekmės taip pat formuoja saviveiksmingumą. Sėkminga veikla saviveiksmingumą stiprina, įsitikinimas galėjimu ją ir toliau sėkmingai atlikti stiprėja. Tuo tarpu nesėkmės, atliekant kokią nors veiklą, saviveiksmingumą silpnina. A. Bandura teorijos požiūriu, poreikių patenkinimo būdo pasirinkimas yra veikiamas saviveiksmingumo, taip pat ir pasirinkto elgesio sėkmingumas saviveiksmingumą stiprina arba silpnina. 2 paveiksle yra pateiktas socialinio palyginimo, saviveiksmingumo ir atribucijų teorijomis pagrįstas poreikių formavimosi, tenkinimo būdo pasirinkimo ir reakcijų į poreikių patenkinimą ar nepatenkinimą modelis.

2 pav. Socialinio palyginimo, saviveiksmingumo ir atribucijų teorijomis pagrįstas poreikių formavimosi, tenkinimo būdo pasirinkimo ir reakcijų į poreikių patenkinimą ar nepatenkinimą modelis

2 paveiksle yra pateiktas dviejų alternatyvių situacijų, poreikio patenkinimo ir nepatenkinimo modelis. Poreikio patenkinimo situacija yra atspindėta viršutinėje schemos dalyje – modelio sudedamosios dalys yra pažymėtos raide A, o nepatenkinimo situacija pateikta apačioje – sudedamosios dalys pažymėtos raide B.

Pateiktame modelyje asmens socialiniai poreikiai formuojasi socialinės aplinkos kontekste. Būtent socialinė aplinka, žiniasklaida, žmonės, su kuriais yra bendraujama, pateikia daug konkrečių poreikių pavyzdžių. Tačiau socialinė aplinka neveikia tiesiogiai, poreikių formavimuisi turi įtakos ir asmens pažintiniai veiksniai. Kiekvienas atskiras žmogus gali skirtingai vertinti tuos pačius visuomenėje

esančius standartus, gali pasirinkti skirtingus palyginimo kriterijus ar elgesio modelius. Sąveikaujant socialinei aplinkai ir pažintiniams veiksniams, susiformuoja socialinis poreikis, kurio patenkinimo būdas pasirenkamas atsižvelgiant į asmens suvokiamą saviveiksmingumą. Jeigu saviveiksmingumas yra žemas, poreikis nėra tenkinamas, asmuo yra priverstas permąstyti situaciją, galbūt pakeisti savo palyginimo kriterijus (B1), modifikuoti pradinį poreikį ar rinktis kitą jo patenkinimo būdą. Jeigu asmuo mano, kad gali sėkmingai atlikti poreikiui patenkinti reikalingą veiklą, jis jos imasi. Sėkmės atveju (A2) jis nuopelnus priskiria sau (A3), didėja įsitikinimas apie savo galimybes efektyviai veikti (A4), taip pat yra galimas palyginimo kriterijų pasikeitimas į aukštesnę pusę (A1). Nesėkmės atveju (B2) asmuo siekia apsaugoti savigarbą ir ieško nesėkmės kaltininkų aplinkoje (B3), patirta nesėkmė žemina jo saviveiksmingumą (B4) ir asmuo gali bandyti keisti savo palyginimo kriterijus į žemesnę pusę (B1). Pateiktame modelyje pažintiniai veiksniai atlieka lemiamą vaidmenį formuojant ir tenkinant poreikius.

4.4. Humanistinės psichologijos teorijų požiūris

Humanistinė psichologija daugiausia remiasi prancūzų filosofo J. J. Rousseau idėjomis apie neabejotinai pozityvią žmogaus prigimtį ir destruktivią visuomenės įtaką žmogui. Humanistinėje psichologijoje akcentuojamas žmogaus prigimties pozityvumas. Kalbant apie žmogaus poreikius, taip pat ir socialinius, jie yra suvokiami kaip įgimti bei besąlygiškai pozityvūs, taigi tenkintini. Viena žymiausių ir populiariausių teorijų, apjungusių biologinius ir socialinius bei dvasinius poreikius, tapo JAV psichologo A. Maslow poreikių, arba motyvų hierarchijos, teorija (Maslow, 1970, 1993).

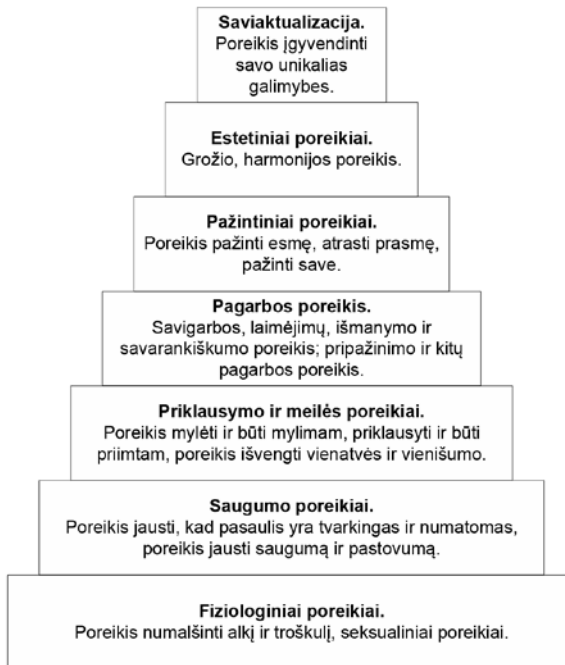
Galima išskirti kelias pagrindines A. Maslow poreikių teorijos prielaidas. Visų pirma A. Maslow teigia, kad psichologijos mokslas apie žmogų turi remtis sveikiausių žmonių tyrimais. Kurdamas naujas teorijas psichologija neturi orientuotis į patologiją, kaip tai buvo daroma psichoanalizėje. Taip pat A. Maslow bei daugeliui kitų humanistinės psichologijos atstovų, pvz., C. Rogersui, yra būdingas besąlygiškas pasitikėjimas žmogaus prigimtimi, iš vidaus einančiais impulsais, poreikiais. Poreikių patenkinimas yra tiesiogiai siejamas su žmogaus psichologine sveikata, augimu, brandumu. Taip pat, skirtingai nuo bihevioristinės psichologijos, A. Maslow teigia, jog kiekvienas individas nuo pat prigimties turi savo unikalų savybių, vystymosi tendencijų, ir būtent jų vystymas ir yra suprantamas kaip individo augimas, tapimas savimi, saviaktualizacija. Toks unikalus individualus augimas dažniausiai yra lydimas ypatingo visa apimančio pasitenkinimo, kulmi-

nacinių potyrių. Šie kulminaciniai potyriai yra patvirtinimas, kad asmuo vystosi savo unikalių gebėjimų realizavimo linkme, ir yra pats didžiausias pastiprinimas toliau tęsti pradėtą aktyvumą ta kryptimi (Maslow, 1993). Visuomenė gi dažniausiai sukuria kliūtis individualių ir unikalių poreikių tenkinimui, tuo pačiu ir saviaktualizacijai. A. Maslow požiūriu, daugelis save aktualizavusių žmonių išvystė unikalias savo galimybes būtent dėl to, kad sugebėjo priešpriešinti save visuomenės spaudimui. Ir dar viena esminė A. Maslow teorijos prielaida – poreikių įgimtumas ir hierarchiškumas. Skirtingai negu psichoanalizė ar biheviziorizmas, kurie socialinius poreikius kildina iš fiziologinių, A. Maslow teigia socialinius poreikius esant įgimtais (Maslow, 1970). Nors jie yra įgimti, tačiau jie yra silpnesni ir yra užgožti stipresnių žemesniųjų poreikių. Kuo poreikis yra aukštesnis (tik žmogui būdingas), tuo jo atsiradimui reikalinga vis daugiau sąlygų, o tos sąlygos yra žemesnių poreikių patenkinimas. A. Maslow teorijoje egzistuoja poreikių hierarchiškumas, t. y. po vienos poreikių grupės patenkinimo iškyla kitos grupės poreikiai, po kurios patenkinimo iškyla kitos aukštesnės grupės poreikiai ir t. t. Kadangi aukščiausiai hierarchijoje ir silpniausiai išreikštiems poreikiams kilti reikia labai daug sąlygų, tai šie aukščiausi poreikiai yra būdingi labai nedaugeliui žmonių. Na, o dauguma savo gyvenimus koncentruoja ties kurios nors vienos tarpinės poreikių hierarchijos grupės tenkinimu.

Dažniausiai A. Maslow poreikių hierarchijos teorija grafiškai yra vaizduojama kaip piramidė, kurios pagrindą sudaro fiziologiniai poreikiai, o viršūnėje yra aukščiausi saviaktualizacijos poreikiai. Galima rasti 5, 7 ar 8 poreikių grupių poreikių, sukurtų remiantis A. Maslow teorija, modelius (Ward & Lasen, 2009). Visi jie skiriasi aukščiausiųjų poreikių diferencijavimo laipsniu. Kitame puslapyje 3 paveiksle pateiktas 7 poreikių grupių modelis, įtraukiantis fiziologinius, saugumo, priklausymo ir meilės, pagarbos, pažintinius, estetinius ir saviaktualizacijos poreikius.

Žmogaus fizinį funkcionavimą reguliuoja fiziologiniai poreikiai, veikiantys pagal homeostazės principą. Fizinį poreikių nepatenkinimas reiškia mirtį, nepakankamas patenkinimas – mažesnę gyvybingumą. Patenkinus fizinius poreikius, iškyla saugumo ir pastovumo poreikis. Jeigu žmogus jaučiasi saugiai, iškyla priklausymo ir meilės poreikis. Patenkinus šį artimo ryšio su kitais žmonėmis poreikį, iškyla pagarbos poreikis. Reikia pažymėti, kad A. Maslow pažiūroms didelę įtaką turėjo individualiosios psichologijos teorijos kūrėjo A. Adlerio idėjos apie nevisavertiškumo patyrimo ir bendrumo jausmo (vok. *Gemeinschaftsgefühl*) svarbą individo raidai. A. Adleris teigė, kad pagrindinis žmogaus poreikis yra pranašumo ar galios siekimas, kylantis iš vaikystėje patiriamo nevisavertiškumo. Nuo to, kaip stipriai asmuo vaikystėje patiria savo nevisavertiškumą, priklauso jo pranašumo

motyvacijos stiprumas bei subjektyvių gyvenimo tikslų realumas. A. Adleris akcentavo bendrumo jausmo svarbą įveikiant savo nevisavertiškumą. Bendrumo jausmas, jau minėtas prie socialinių poreikių, yra įgimtas (žmogus neišgyventų vienas) ir jeigu asmuo sėkmingai bendradarbiauja su kitais, siekdamas savo ir visuomeninių tikslų, jis jaučiasi visavertis ir laimingas. Šie du A. Adlerio motyvaciniai veiksniai į A. Maslow teoriją buvo įtraukti kaip priklausymo ir meilės bei pagarbos poreikiai. Juos patenkinus iškyla pažintiniai ir estetiški poreikiai, žmogus siekia giliau suprasti jį supančią realybę ir save, jam vis labiau svarbesniu tampa estetiški egzistencijos aspektas. A. Maslow teigia, kad poreikių tenkinimo hierarchiškumas pasireiškia ne tik individualiu, bet ir visuomenės lygmeniu. Turtingesnėse šalyse, kur žemesni poreikiai nėra aktualūs, lyginant jas su neturtingesnėmis šalimis, žymiai daugiau dėmesio skiriama gyvenamosios aplinkos estetiniam apipavidalinimui (Maslow, 1993). Patenkinus aukščiau minėtus poreikius, iškyla saviaktualizacijos poreikis. A. Maslow teorijoje kiekvienas žmogus turi įgimtą unikalių potencialų rinkinį, kurį gali pajauti ir pradėti įgyvendinti, jeigu žemesni poreikiai yra patenkinti. Saviaktualizacija yra tapimas tuo, kam buvai sukurtas. Tai, kad individualios augimo ar vystymosi kryptys yra įgimtos, patvirtina ir minėti save aktualizuojantiems žmonėms būdingi kulminaciniai potyriai.

Kulminaciniai potyriai save aktualizuojančiam žmogui yra ir didžiausia vertybė, ir ženklas, jog jo gyvenimo pasirinkimai yra teisingi.

A. Maslow teorijoje poreikių patenkinimas yra esminė sąlyga optimaliam individo vystymuisi. Tačiau dažniausiai vieni ar kiti poreikiai būna nepatenkinti ir tampa pagrindiniais žmogaus elgesį motyvuojančiais poreikiais. Individas gali būti apibūdinamas per tai, kokios poreikių grupės poreikių yra nulemtas jo aktyvumas, veiklos kryptingumas. Kaip pavyzdį galima paimti žmogaus darbinę veiklą. Ta pati darbinė veikla kiekvienu atskiru atveju gali tenkinti skirtingus poreikius. Vienam ji gali būti suprantama kaip galimybė nusipirkti maisto ir apmokėti sąskaitas už butą (fiziologiniai poreikiai), kitiems kaip finansinį stabilumą užtikrinantis būdas (saugumo poreikiai), tretiems darbas gali būti svarbus dėl dalyvavimo bendroje veikloje (priklausymo ir meilės poreikiai), ketvurtiems kaip statuso išraiška (pagarbos poreikiai), dar nedaugeliui kitų tai gali būti priemonė augti, įgyvendinti savo kūrybines idėjas (saviaktualizacijos poreikis).

A. Maslow pagal veikimo principą poreikius skirsto į dvi rūšis: stokos poreikius (angl. *D – needs, Deficiency needs*) ir būties poreikius (angl. *B – needs, Being needs*). Patenkinus stokos poreikį, pavyzdžiui, alkio, jaučiamas pasitenkinimas ir poreikis išnyksta. O štai tenkinant būties poreikį, pavyzdžiui, poreikį kurti, jaučiamas pasitenkinimas, bet poreikis ir toliau išlieka. Daugelis psichologinių sutrikimų gali būti suprantami kaip nepatenkintų stokos poreikių išraiška, o psichologinė pagalba kaip tų poreikių tenkinimo būdas. Stokos poreikių patenkinimas daugiausia priklauso nuo aplinkos (šėimos, visuomenės). Tačiau aukštesnių būties poreikių, tokių kaip žinių, grožio, kūrybos tenkinimas priklauso ir nuo asmens pasirinkimo. Žmogus gali atsakyti tenkinti šiuos būties poreikius iš baimės „geresnio savęs“, dėl ko jis atsako įgimtos saviaktualizacijos tendencijos ir patiria apatiją, gyvenimo beprasmiškumą (Maslow, 1993).

A. Maslow teorija tapo impulsu kitų motyvacijos teorijų, kurios daugiau ar mažiau remiasi poreikių hierarchiškumo prielaida. Galime paminėti tokius autorius kaip C. Alderferis ERG, D. McClellandas, F. Herzbergas. Štai C. Alderferis savo ERG (angl. *Existence, Relatedness, Growth*) teorijoje sugrupavo poreikius į egzistencinius, ryšio ir augimo (Alderfer, 1972). D. McClellandas savo poreikių teorijoje išskyrė pasiekimų, afiliacijos (ryšio) ir galios poreikius (McClelland, 1987). Apibūdinamas darbo motyvaciją F. Herzbergas išskyrė higieninius ir motyvacinius veiksnius, susijusius su pasitenkinimu darbu (Herzberg, 1966).

Nors dažnokai egzistencinės psichologijos teorijos yra pateikiamos humanistinės psichologijos kontekste, tačiau jos skiriasi nuo pastarųjų ne tokiu optimistiniu požiūriu į žmogų bei į būtinybę tenkinti visus iškylančius poreikius. Egzisten-

cinės psichologijos pagrindinės prielaidos kyla iš F. Nietzsche's ir S. Kierkegaardo filosofinių pažiūrų. Akcentuojami tragiški žmogaus egzistencijos aspektai, tokie kaip kaltė, vienatvė, mirtis ir pan., bei žmogaus galimybės juos išgyventi. Ypač reikšmė skiriama žmogaus gebėjimui atrasti kančios prasmę, kurią galima suprasti ir kaip poreikių nepatenkinimo prasmę. Vienas žymiausių egzistencinės psichologijos autorių V. Franklas savo pažiūras iliustruoja F. Nietzsche's mintimi „Kas turi Kam gyventi, išters bet kokį Kaip“. V. Franklas savo veikale „Žmogus ieško prasmės“ pateikia pavyzdžius, kai, nors ir patiriantys daugelio poreikių nepatenkinimą, koncentracijos stovyklos kaliniai išgyvendavo, jeigu atrasdavo prasmę nepalūžti, jeigu turėdavo tam tikrą jiems reikšmingą tikslą, kurį norėjo pasiekti, įgyvendinti ateityje. Kiti kaliniai, neturintys jiems prasmingų tikslų, palūždavo, susirgdavo, mirdavo. Suprantant egzistencinės psichologijos idėjas A. Maslow teorijos kontekste, galima sakyti, jog egzistencinės psichologijos atstovai išskiria pažintinius poreikius kaip esminius žmogaus poreikius, galinčius dominuoti ir padėti išgyventi kitų poreikių nepatenkinimą. Kančios, kylančios taip pat ir iš poreikių nepatenkinimo, įprasminimas padeda žmogui išgyventi sunkumus.

Egzistencinėje psichologijoje (taip pat ir humanistinėje psichologijoje) akcentuojamas patyrimo subjektyvumas, individualios subjektyvios pasaulėžiūros, pasaulėjautos lemiamą įtaką asmens pasirinkimams. Kiekvienas žmogus, susidurdamas su kančios situacija, ją įprasmina skirtingai, tačiau ši subjektyvi tiesa ir yra tikriausia kiekvieno žmogaus realybė. Poreikių teorijų kontekste galima sakyti, jog egzistencinės psichologijos atstovai teigia, jog kiekvieno žmogaus aukštesnieji poreikiai, būdami subjektyvios prigimties, yra skirtingi, ir yra svarbūs tiek, kiek jiems yra suteikiama prasmės. Tuo būdu žmogus gali atsisakyti tenkinti žemesnįjį poreikį A. Maslow teoriniame modelyje dėl to, kad aukštesnis poreikis yra suvokiamas kaip labai svarbus ir prasmingas. Tokiu būdu egzistencinės psichologijos teorijos nepalaiko griežto poreikių hierarchiškumo idėjos.

5. Apibendrinimas

Psichologijos moksle poreikiai užima labai svarbią vietą, kai yra aiškinama žmogaus bet kurios veiklos motyvacija. Šiame skyriuje buvo apžvelgtos pagrindinės psichologijos teorijų kryptys, ir ši apžvalga parodo, koks nevienareikšmis yra požiūris į asmenybės poreikius ir jų patenkinimą. Skirtingos teorijos apibūdina skirtingus poreikius, skirtingas jų kilimo priežastis bei poreikių patenkinimo/nepatenkinimo pasekmes. Pristatytų teorijų apibendrinimas pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė. Poreikių samprata skirtingų psichologijos krypčių teorijose

	Psichoanalizė	Bihevizorizmas	Kognityvinė psichologija	Humanistinė psichologija
Biologinių ir socialinių poreikių prigimtis bei santykis tarp jų.	Yra du įgimti instinktai. Socialiniai poreikiai yra išvestiniai – dviejų pagrindinių instinktų sublimacijos rezultatas.	Žmogaus aktyvumas yra skatinamas biologinių poreikių. Socialiniai poreikiai yra išvestiniai iš biologinių, jų formavimasis grįstas asociaciniu išmokimu.	Socialiniai poreikiai formuojami asmens pažintinių procesų bei aplinkos sąveikoje.	Tiek biologiniai, tiek socialiniai poreikiai yra įgimti. Poreikiai išsidėstę hierarchiškai, pradedant žemesniaisiais, (Stokos) baigiant aukštesnesniais (Būties) poreikiais.
Poreikių reikšmė asmenybės formavimuisi	Poreikių patenkinimo ribojimas/ instinktų sublimacija yra asmenybės formavimosi pagrindas.	Poreikiai kaip asmenybės elgesio formavimo prielaida, pastiprinimo ir bausmės veikimo pagrindas.	Asmenybė apibūdinama per pažintinius procesus, poreikiai kaip pažintinius procesus aktyvuojantis veiksnys ir kaip pažintinių procesų rezultatas.	Poreikių patenkinimas kaip esminė asmenybės formavimosi ir augimo sąlyga.
Poreikių nepatenkinimo pasekmės	Nepatenkinti poreikiai kuria vidinę įtampą. Jeigu nerandama būdų sumažinti įtampą, formuojasi psychopatologija	Nerezultatyvus elgesys, siekiant poreikio patenkinimo, gali sukelti išmuktą bejėgiškumą.	Nepatenkinti poreikiai skatina pažintinių strategijų naudojimą (pvz., palyginimo grupių keitimas).	Nepatenkinti poreikiai neleidžia kilti aukštesniesiems poreikiams. Skirtingos Stokos ir Būties poreikių nepatenkinimo pasekmės.
Nepatenkintų poreikių kompensaciniai mechanizmai	Frustruojančiose situacijose psichika naudoja gynybos mechanizmus: išstūmimą, neigimą, projekciją, regresiją, racionalizaciją, atvirkštinių reagavimą ir kt.	Kompensaciniai mechanizmai nenagrinėjami. Nepatenkinti poreikiai skatina naujo, į poreikio patenkinimą nukreipto, elgesio paieškas.	Švelninamos nepatenkinto poreikio pasekmės, naudojant įvairias pažintines strategijas (pvz., palyginimo kriterijų pakeitimas).	Suteikdamas situacijai prasmę, žmogus gali gyventi net nevisiškai patenkinęs žemesniuosius poreikius.

	Psichoanalizė	Biheviorizmas	Kognityvinė psichologija	Humanistinė psichologija
Poreikių patenkinimo ir moralės santykis.	Poreikiai amoralūs. Poreikių tenkinimas tiesioginiu būdu yra nepriimtinas.	Poreikiai moraliniu požiūriu neutralūs. Moraliniu požiūriu vertinamas elgesys.	Poreikiai moraliniu požiūriu neutralūs. Socialinės normos kaip moralinis kriterijus poreikių tenkinimo būdo pasirinkimams.	Poreikiai suvokiami kaip besąlygiškai pozityvūs.

Poreikiai ir motyvacija kiekvienoje teorijų kryptyje užima svarbią vietą apibūdinant žmogaus asmenybę ir paaiškinant elgesį. Įgimtų poreikių patenkinimas psichoanalizėje konfliktuoja su visuomenės normomis ir tampa neatsiejama asmenybės dalimi. Vidiniai konfliktai yra sąmoniniai ir veikia žmogaus elgesį. Bihevioristai pripažįsta, kad žmogaus aktyvumą taip pat skatina biologiniai poreikiai. Juos tenkinant patiriamos elgesio pasekmės – geros arba blogos, kurios asociatyviai susieja stimulus, ir padaro anksčiau buvusį nereikšmingą stimulą – reikšmingu (pavyzdžiui, pinigus). Tokiu būdu buvę nereikšmingi dalykai gyvenime gali tapti labai svarbiais ir žmogus gali pradėti jausti jų poreikį. Poreikių formavimasis gali vykti ir imitacinių procesų pagrindu, tai yra susiduriant su aplinkoje esančiais elgesio modeliais. Šiose teorijose poreikiai turi būti patenkinami, tačiau ypatingas dėmesys yra skiriamas jų patenkinimo būdui. Nuo jo priklauso psichinė sveikata ir elgesio adaptyvumas. Kognityvinės ir socialinės psichologijos teorijų požiūriu socialinių poreikių formavimuisi didelę įtaką turi stebima socialinė aplinka (žmonės, žiniasklaidos informacija), kuri pateikia palyginimo kriterijus, bei pačio žmogaus pažintiniai veiksniai, pasirinkimai. Tokiu būdu poreikiai yra formuojami sąveikaujant socialiniams ir pažintiniams veiksniams. Humanistinės psichologijos teorijoje poreikių patenkinimas tiesiogiai siejamas su psichine sveikata, asmenybės augimu ir brandumu. Poreikiai tenkinami hierarchiniu principu: patenkinus žemesniuosius poreikius jie išnyksta ir tada aktualizuojasi aukštesnieji, kuriuos patenkinus jie neišnyksta (ir toliau jaučiami bendravimo, pagarbos ar kūrybos poreikiai). Pasak A. Maslow, tenkindamas saviaktualizacijos poreikį žmogus tampa tuo, kam buvo sukurtas.

Visos teorijos pripažįsta, kad poreikių patenkinimas ar nepatenkinimas daro įtaką asmenybės formavimuisi. Psichoanalizė ypatingai pabrėžia ankstyvuosius gyvenimo tarpsnius, nes jų metu (ne)patenkintas poreikis gali turėti kritinę reikš-

mę psichologinei žmogaus sveikatai, jo vidinių konfliktų jėgai. Panašiai teigia ir humanistinės psichologijos atstovai nurodydami, kad poreikių patenkinimas yra esminė sąlyga optimaliam asmenybės vystymuisi. Nepatenkintas poreikis gali tapti pagrindiniu žmogaus elgesį motyvuojančiu veiksniu, dėl to jis „nesirinks“ aukštesniųjų poreikių tenkinimo, asmeninės brandos, augimo. Kalbėdami apie elgesį, bihevioristai nurodo, kad asocijuodamas stimulus bei pastiprinimų ir bausmių metodu nuo pat ankstyvo amžiaus žmogus išmoksta tam tikrų elgesio modelių, kurie gali išlikti labai ilgai.

Tiek psichoanalizės, tiek bihevioristinės ir humanistinės psichologijos krypties teorijos laiko poreikius įgimtais: psichoanalizė kalba apie du instinktus, o socialiniai poreikiai yra šių dviejų instinktų sublimacijos rezultatas, biheviorizmas teigia, kad žmogaus aktyvumas kyla iš biologinių poreikių, o socialiniai poreikiai yra išmokstami asociatyviniu būdu. Humanistinės psichologijos atstovai visus poreikius laiko įgimtais, aukštesnieji (Būties) poreikiai aktualizuojasi tada, kai yra patenkinti žemesnieji (Stokos) poreikiai. Kognityvinė psichologija teigia, kad socialiniai poreikiai formuojasi asmens pažintinių procesų dėka bei veikiant aplinkos veiksniams.

Poreikių nepatenkinimas visose teorijose apibūdinamas kaip nemalonus. Jis kelia vidinę įtampą (psichoanalizė), nemalonią būseną (biheviorizmas) ar stagnaciją, augimo tendencijos blokavimą (humanistinė psichologija), be to, tai gali mažinti žmogaus savęs vertę (kognityvinė psichologija). Atribuciniai procesai nesėkmės atvejais sušvelnina nesėkmės poveikį savigarbai. Nepatenkinus kokio nors socialinio poreikio, pasireiškia šališkumas sau ir nesėkmė yra aiškinama situaciniais veiksniais, t. y., kad didžiausią įtaką turėjo susiklosčiusi situacija, kad pats žmogus mažai ką galėjo bepadaryti. Patenkinus poreikį, sėkmė yra aiškinama dispoziciniais veiksniais, t. y., kad pasiektas rezultatas yra asmens nuopelnas. Šališkumas sau padeda palaikyti aukštą savigarbą.

Moraliniu požiūriu asmens poreikiai skirtingose psichologijos kryptyse yra vertinami skirtingai. Psichoanalizė vienareikšmiškai teigia, kad abu instinktai – Eros (seksualinis) ir Thanatos (mirties) – o tiksliau, jų patenkinimas, visuomenei yra nepriimtini, todėl tiesiogiai jų patenkinti žmogus negali. Biheviorizme ir kognityvinėje psichologijoje patys poreikiai moraliniu požiūriu nėra vertinami. Blogas ar geras, tinkamas ar netinkamas, atitinkantis ar ne socialines normas gali būti tik jų tenkinimo būdas. Tuo tarpu humanistinės psichologijos atstovai teigia, kad visi žmogaus poreikiai yra besąlygiškai pozityvūs, ir jų tenkinimas yra psichologinės sveikatos ir asmenybės brandos sąlyga. Tačiau socialinės normos bei jų kuriamas spaudimas gali tapti kliūtimi įsisąmoninti ir tenkinti autentiškus individualius individo poreikius.

Apibendrinant galima teigti, kad stokos klausimui psichologinėse teorijose yra suteikiama didelė reikšmė, nagrinėjant jį per poreikius ir jų tenkinimą. Nežiūrint to, kad skirtingų krypčių požiūris yra nekoherentiškas, poreikiai ir jų tenkinimas užima svarbią vietą, aiškinant asmenybės formavimąsi, socialinį prisitaikymą ir psichinę sveikatą.

Literatūra

- Adler, A. 2015. *Žmogaus pažinimas*. Vilnius: Vaga.
- Alderfer, C. P. 1972. *Existence, relatedness, and growth: Human needs in organizational settings*. New York: Free Press.
- Aronson, E. 2000. Cognitive dissonance. In A. E. Kazdin (Ed.). *Encyclopedia of Psychology*, Vol. 2. New York: Oxford University Press, pp. 141–142.
- Asch, S. E. 1956. Studies of independence and conformity: I. A minority of one against a unanimous majority. *Psychological monographs: General and applied*, 70(9), 1.
- Bandura, A. 1986. *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. 1997. *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- Bandura, A., Walters, R. H. 1965. *Social learning and personality development*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Bettner, B. L., & Lew, A. 2010. *Raising Kids Who Can: A parent's guide to understanding and motivating children* (3rd ed.). Newton Centre, MA/USA: Connexions Press.
- Bowlby, J. 1982. *Attachment and Loss: Vol. 1, Attachment* (2nd ed.). New York: Basic Books.
- Cannon, W. B. 1932. *The wisdom of the Body*. New York, NY, US: W. W. Norton & Co.
- Colman, A. M. 2009. *A Dictionary of Psychology* / Andrew M. Colman. Oxford ; New York [N.Y.]: Oxford University Press.
- Corsini, R. J. 2002. *The Dictionary of Psychology* / Raymond J. Corsini. New York: Brunner-Routledge.
- Drew, W. 2000. Psychoanalysis: Theories. In A. E. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of Psychology*, Vol. 6. New York: Oxford University Press, pp. 344–349.
- Elliot, A. J., & Devine, P. G. 1994. On the motivational nature of cognitive dissonance: Dissonance as psychological discomfort. *Journal of personality and social psychology*, 67(3), p. 382–394.
- Erikson, E. H. 1994. *Identity: youth and crisis*. London: W.W. Norton.
- Festinger, L. 1967. *Conflict, decision, and dissonance*. Stanford: Stanford Univ. Press.
- Freud, A. 1961. *The ego and the mechanisms of defence*. London: The Hogarth Press.
- Freud, S. 2014. *Psichoanalizės įvadas: paskaitos*. Vilnius: Vaga.
- Gollwitzer, P. M., & Oettingen, G. 2002. History of the concept of motivation. In J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.). *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Oxford, U.K.: Elsevier Science, pp. 10100–10112.

- Graham, S., & Weiner, B. 1996. Theories and principles of motivation. In D. C. Berliner & R. C. Calfee (Eds.), *Handbook of educational psychology*. New York: Simon & Schuster Macmillan, pp. 63–84.
- Guven, C., & Sørensen, B. 2012. Subjective Well-Being: Keeping Up with the Perception of the Joneses. *Social Indicators Research*, 109(3), pp. 439–469.
- Herzberg, F. I. 1966. *Work and the nature of man*. Cleveland and New York: The Word Publishing Company.
- Hopkins, J. R. 2000. Erikson, Erik H. In A. E. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of Psychology*, Vol. 3. New York: Oxford University Press, pp. 234–237.
- Jones, E. E. 1976. How Do People Perceive the Causes of Behavior? Experiments based on attribution theory offer some insights into how actors and observers differ in viewing the causal structure of their social world. *American Scientist*, 64, pp. 300–305.
- LoLordo, V. M. 2000. Classical Conditioning. In A. E. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of Psychology*, Vol. 2. New York: Oxford University Press, pp. 91–95.
- Maslow, A. 1970. *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.
- Maslow, A. 1993. *The farther reaches of human nature*. New York: Penguin.
- McClelland, D. C. 1987. *Human motivation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Psichologijos žodynas*. 1993. Augis R., Kočiūnas R. (spec. redaktoriai). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Seligman, M. E. P. 1975. *Helplessness: On Depression, Development and Death*. San Francisco: Freeman.
- Skinner, B. F. 1974. *About behaviorism*. New York: A.A. Knopf.
- Skinner, B. F. 2006. *Apmąstymai apie biheviorizmą ir visuomenę*. Vilnius: Vilniaus universiteto specialiosios psichologijos laboratorija.
- Thorndike, E. L. 1932. *The fundamentals of learning*. New York: Bureau of Publications, Teachers College, Columbia Univ.
- Vailant, G. E. 2000. Defense Mechanisms In A. E. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of Psychology*, Vol. 2. New York: Oxford University Press, pp. 454–457.
- Ward, D., M. Lasen. 2009. An Overview of Needs Theories behind Consumerism. *Journal of Applied Economic Sciences*, 4 (1), pp. 137–155.
- Watson, J. B. 2004. *Psichologija bihevioristo požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
- Weary, G., & Reich, D. A. 2000. Attribution theories. In A. E. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of Psychology*, Vol. 1. New York: Oxford University Press, pp. 320–325.
- Windholz, G. 2000. Pavlov, Ivan Petrovich. In A. E. Kazdin (Ed.), *Encyclopedia of Psychology*, Vol. 6. New York: Oxford University Press, pp. 71–74.
- Wood, J. V. 2000. Social Comparison. In Kazdin, Alan E. (Ed), (2000). *Encyclopedia of Psychology*, Vol. 7. New York: Oxford University Press, pp. 332–333.

The Concept of Human Needs in Psychological Theories

Summary

In this article the experience of deficiency is discussed in the context of varying psychological theories of needs. Biological and social needs, their origin, and the consequences of needs being met or not met are presented from the perspectives of psychoanalytic, behavioristic, cognitive and humanistic theories. The authors compare similarities and differences among theories of needs from different psychological perspectives which are based on different philosophical traditions. A failure to satisfy one's needs is described as an unpleasant experience and the satisfaction of needs is considered to be an important condition for survival and growth in all the theories. However, there are some differences in the understanding of the nature of needs, the influence of needs on personality development, the consequences of needs being satisfied or not satisfied, and compensation mechanisms. The article concludes that psychological theories attach great importance to the phenomenon of deficiency within the context of needs and their satisfaction. Despite the fact that different psychological theories vary in their explanation of human needs, needs and their satisfaction play an important role in explaining the formation of personality, social adjustment and mental health across the theories. **Keywords:** deficiency, need, personality, motivation.